

COVID-19 SALGINI'NIN SOSYAL POLİTİKALARA ETKİLERİ

Sayım YORĞUN

Öz

Küresel salgının çok hızlı yayılması ve ülkeleri hazırlıksız yakalaması sosyal sorunların artmasına yol açacaktır. Günümüze kadar ortaya çıkan sonuçlarına bakıldığında hem dar anlamda hem de geniş anlamda sosyal sorunları artırdığı görülmektedir. Özellikle yoksulluk artmakta, ücretler düzeyi düşmekte ve gelir dağılımı bozulmaktadır. Önümüzdeki aylarda işsizliğin hızla artması bu eğilimleri güçlendirecektir.

Türkiye, sağlık alanındaki alt yapısı, krizleri çözüme becerisi gibi nedenlerle özellikle sağlık alanında beklenenden daha başarılı sonuçlar elde etmiştir. Ancak sosyal güvenlik alanında var olan açıklar nedeniyle önümüzdeki yıllarda sorun yaşanacaktır. Kısa çalışma ödeneğine Nisan ayının üçüncü haftasına kadar yapılan başvuruların üç milyondan fazla işçiyi kapsamaması sorunun büyüklüğünü ortaya çıkarmaktadır.

İşsizlik sigortası ve kısa çalışma ödeneklerinden yararlanma şartları değiştirilmiş olmasına rağmen sorunların çözümüne etkisi beklendiği düzeyde olmayacaktır. Bu nedenle bu haklardan yararlanmayı genişletecek düzenlemelere ihtiyaç artmaktadır. Temel gelir, önümüzdeki aylarda ve yıllarda uygulanmasına ihtiyaç duyulacak önemli bir sosyal politika aracı olacaktır. Sosyal diyalogu esas alan, proaktif düzenlemelere odaklanan, kısa ve uzun vadeli hedefler arasında uyumu sağlayan ve sürdürülebilir sosyal politikalarla sorunları azaltmak ve toplumsal bağımızı güçlendirmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, sosyal politika, yoksulluk, gelir dağılımı, sosyal güvenlik

Giriş

COVID-19 krizi, sağlık tabanlı, ekonomik, sosyal ve siyasi etkileri olan bir krizdir. Bu nedenle tesirini en fazla sosyal sorunlar ve harcamalar üzerinde göstermekte ve sosyal harcamaları artırma ihtiyacı yükselirken, yaşanan ekonomik kriz kaynak sorununu büyütmektedir. COVID-19, dünya sistemini, ülkelerin sağlık sistemlerini ve hâlihazırdaki ekonomik yapıları hazırlıksız yakalamış görünüyor. Mikro düzeyde ise virüsün, sadece sağlığımızı tehdit etmediğini, toplumsal yapıları ve bireyleri de ciddi şekilde olumsuz etkilediğini müşahade ediyoruz. Güvencesizliğin ve gelecekten emin olamamanın nasıl bir duygu olduğunu daha çok işsizler, yoksullar, evsizler gibi ihtiyaç sahibi kesimler yaşarken, salgınla birlikte varlıklılar da aynı duygularla buluşuyor.

Dar anlamda çalışanların sorunlarına odaklanan sosyal politikalarından, geniş anlamda toplumsal düzeydeki sosyal politikalara kadar her alanda sosyal sorunlarda artış yaşanmaktadır. Yaşanan krizle birlikte devlet, başta sağlık sektörü olmak üzere her sektöre müdahale etmek zorunda kalmakta ve hastaneleri devletleştirme ihtiyacını duymakta, özel sektör işletmelerinin üretimlerini ve satışını yönlendirecek zorlayıcı kararlar almaktadır. İçişleri Bakanı'nın açıklamalarına göre müdahale edilmemesi halinde işletmelerin Sağlık Bakanlığı ile sağlık malzemelerinin satışı konusunda anlaşmaya yanaşmamaları yaşanan sürecin önemli göstergelerinden biridir (Anadolu Ajansı, 2020a).¹

COVID-19 salgının Dünya ve Türkiye'deki sosyal politika uygulamalarına etkilerinin değerlendirileceği bu bölümde istihdam ve işsizlik sorunu gibi hususlara raporun müstakil başka bir bölümünde yer verildiği için bu bölümde incelenmeyecektir. Bu nedenle yoğunluklu olarak yoksulluk, gelir dağılımı, ücret düzeyi, sosyal güvenlik, işçi-işveren ilişkileri ve geçici sığınmacılar gibi konu başlıkları ele alınacaktır.

COVID 19'UN SOSYAL POLİTİKA SORUNLARINA ETKİSİ

Yoksulluk

Dünyada yaşanan yoksulluğa ilave olarak, COVID-19 nedeniyle iktisadi faaliyetlerdeki daralmadan kaynaklanan gelirler üzerindeki baskı, yoksulluk sınırına yakın ya da altındaki çalışanları ciddi ölçüde olumsuz etkileyecektir. Salgının büyüme üzerindeki etkileri, dünya çapında çalışan yoksulluğunun başlangıçta tahmin edilenden 8,8 milyondan daha fazla olacağını gösteriyor. 2020 yılı için COVID-19 salgını öncesi yapılan tahminlerin çok ötesinde bir yoksullaşma beklenirken, hesaplamalar 20.1 milyon ila 35.0 milyon arasında insanın

1 Stokçular sebebiyle Sağlık Bakanlığının maske alamadığına dikkati çeken İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, üreticilere Sağlık Bakanlığı ile sözleşme imzalamaları için çağrıda bulduklarını, aksi takdirde ürünlerine el konulacağını açıkladı.

yoksul olacağını, çalışanların yoksulluk düzeyinde önemli ölçüde artış yaşanacağı tahmin edilmektedir (ILO, 2020). Hiç kuşkusuz aynı eğilim ülkemizde de benzer şekilde görülecektir.

Tablo 1’de yer aldığı gibi ülkemiz, yoksulluğun artış eğiliminde olduğu bir dönemde salgın kaynaklı ekonomik kriz sürecine girmiş olması nedeniyle daha yaygın yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Tablo 1. Türkiye’de Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Oranı		
Yıl	Yoksul Sayısı	Yoksulluk oranı %
2017	10.622.000	12.7
2018	11.091.000	13.9

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018.

Ekonomik krizin etkileri henüz somut olarak görülemediğinden içinde bulunduğumuz şartlarda ancak tahminlerde bulunma imkânı vardır. Bu tahminler de salgının etkisi ve süresine bağlı olarak değişecektir. Salgın yayıldıkça ve süresi uzadıkça etkileri de artacaktır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk’un “İhtiyaç sahiplerine sadece geçen sene 55 milyar lira sosyal yardım aktardık.” açıklaması ve daha sonra Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak’ın, beş bin liranın altında geliri olanlara temel ihtiyaç desteği verileceğini, daha önce 2,1 milyon aileye 1000 TL. destek verildiğini ve 2,3 milyon yeni aileyle birlikte toplam 4,4 milyon dar gelirli aileye yardım yapılacağını açıklaması yardım ihtiyacının boyutunu göstermektedir (Sabah Gazetesi, 2020).

Tablo 2. Dar Gelirli Aile Yardımı		
Yıl	1000 TL. Yardımdan yararlanan Hane sayısı	Hanehalkı büyüklüğü ortalama 3,4 (2018 TÜİK)
2020	4.400.000	14.960.000
2021	4.840.000 (%10 artış olması durumunda)	16.456.000

Kaynak: Bakanlık açıklamaları ve TÜİK verilerinden yararlanılmıştır

Salgın öncesi resmi verilere göre 2019 yılında işsiz sayısı 4 milyon 469 bin, işsizlik oranı %13,7, gençlerin işsizlik oranı %25,4, eğitim ve istihdamda yer almayan gençlerin oranı %26’dır. Bir önceki yıla göre gençlerin işsizlik oranı 5,1 puan artmıştır (TÜİK, 2019). Bu oranlar ve yükseliş trendi dikkate alındığında işsizliğin önümüzdeki dönemde daha da artacağı ve bu artışın yoksulluğu yaygınlaştıracağı görülmektedir. Ancak yoksulluk riski bazı kesimlerde daha yüksektir. Yaşlılar, ciddi sağlık sorunu bulunanlar, yüksek işsizlik baskısı altında olan gençler, kadınlar, serbest çalışanlar, kayıt dışı çalışanlar, mevsimlik işçiler, göçmenler gibi kesimlerin yoksulluk riski yükselmiş görünmektedir, bu kesimlere yönelik yoksulluğu önleyici özel politikalara çok daha fazla ihtiyaç vardır.

Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından birinci derecede önem arz eden konuların başında gelmektedir. Kriz dönemlerinde yaşanan dengesizlikler, toplumsal yapıları ciddi ölçüde tehdit etmektedir. Tablo 3'te yer alan verilerden anlaşılacağı üzere ülkemizde gelir dağılımı bozulma eğilimine girmiştir ve virüs salgınıyla bu sürecin devam edeceği tahmini yanıltıcı olmayacaktır.

Tablo 3. Gelir Dağılımı		
Yıl	Gelir dağılımı eşitsizlik oranı	Gini katsayısı
2017	7,5	0.405
2018	7.8	0.408

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılmıştır.

2019 gelir dağılımı verisi henüz açıklanmadığından şu aşamada ancak tahminde bulunmak mümkündür. Gelir dağılımı eşitsizliğinin bir önceki yılda 0,3 arttığı dikkate alındığında 2019 yılında da bu artışın olması halinde yüzde 8,1'e çıkma ihtimali yüksektir. Çok olumlu bir gelişme olmadıkça bu oranın 0.4'lük artış ile 2020 yılında yüzde 8,5'e, 2021 yılında ise 0.5'lik bir artış ile yüzde 9'a çıkması ihtimal dâhilindedir.

Ücret Düzeyi

Salgın ile birlikte iktisadi faaliyetlerin kesintiye uğraması işgücünün önemli bir kısmının gelirlerinin düşmesine neden olacaktır. İşgücünün büyük bir çoğunluğunu oluşturan ücretliler, kendi hesabına çalışanlar, yardımcı aile çalışanları gibi korunması gereken grupları değerlendirecek olursak; söz konusu grupların gelirlerinden yoksun bir şekilde olumsuz ekonomik koşullara dayanabilme güçleri yaşamlarını sürdürecektir. Ücret gelirlerinin düşmesi ya da tamamen kesilmesi onların tüketim harcamalarını azaltacak (ILO,20020,s.5) ve istihdamı daraltıcı bir rol oynayacaktır.

Azaltılmış saatlerde çalıştırılmaları durumunda çalışanlar için kısa çalışma ödeneği alabilme imkânı söz konusu olsa da bu ödeneği almak için yeterli koşulları henüz sağlamamış olanlar ve kayıt-dışı sektörde çalışması sebebiyle bu ödenekten faydalanamayacak olanların ücret geliri kayıplarını karşılayabilme imkanları bulunmamaktadır.

Serbest çalışan, gündelikçi çalışan ve geçici veya kısa dönemli çalışanlar da dâhil olmak üzere güvencesiz çalışanların ücretli izin veya hastalık (iş göremezlik) izni haklarına sahip olmamaları sebebiyle salgından orantısız şekilde zarar görecektir rapor edilmektedir

(ILO,2020,s.6). Karantina önlemleri ve seyahat kısıtlamaları sebebiyle pek çok çalışanın işyerlerine gidememesi özellikle kayıt-dışı ve gündelikçi çalışanların gelirleri üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır (ILO,2020,s.2). Halihazırda çalışanların önemli bir kısmı işten çıkarılma tehdidi altında ücret kesintileri bedeli karşılığında işlerini muhafaza edebilmektedir. (Feintzeig & Thomas, 2020) Salgından etkilenen işçilerin çoğu ücret yelpazesinin en altındadır ve işten çıkarılma veya azaltılmış saatler onların mali bakımdan felaketlerine yol açabilir (Ross & Bateman, 2020)

Ekonomik krizler ücretlerin genel ortalamasını olumsuz etkilediği gibi ücret gelirleri üzerindeki baskıyı artırmaktadır. COVID-19 salgınıyla birlikte emek talebinin azalması, işsizlik oranının ve ücretsiz izin uygulamalarının artması, zamsız veya düşük zamla süreci geçirme uygulamaları nedeniyle çalışan yoksullar sorununda artış olacaktır. Çünkü ekonomik krizin küresel işsizlik ve eksik istihdam üzerindeki etkisinin çok yüksek olması beklenmektedir.

ILO'nun tahminlerine göre COVID-19 işsizlik ve eksik istihdamda önemli bir artışa işaret ediyor. ILO'nun COVID-19'un küresel GSYH üzerindeki etkisine ilişkin farklı senaryolara dayanarak yaptığı tahminlere göre küresel işsizlikte düşük senaryoya göre 5,3 milyon, orta senaryoya göre 13 milyon (yüksek gelirli ülkelerde 7.4 milyon), yüksek senaryoya göre 24,7 milyon artış olacağı öngörülmektedir. Tüm tahminler küresel işsizlikte önemli bir artışa işaret etmektedir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere işsizlik ücret düzeylerini olumsuz etkileyecek en önemli faktörlerden biridir, çünkü daha önceki krizlerde görüldüğü gibi işgücü talebindeki düşüş, ücret ve çalışma saatlerinde önemli ölçüde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kayıt dışı istihdam da bu dönemlerde artış eğiliminde olmaktadır. İşgücü gelirindeki toplam kayıpların 860 ila 3,440 milyar USD arasında olması beklenmektedir (ILO, 2020). Bu yönde bir tablonun ülkemizde de gerçekleşme ihtimali mevcuttur. Çünkü işsizlik, kısa çalışma ve ücret garanti fonundan yararlanma oranları artış eğilimindedir.

Tablo 4. İşsizlik Ödeneğinden Yararlananlar		
Yıl	Ödeneğe başvuran işsiz sayısı	Ödenekten yararlanan işsiz sayısı
2018	1.635.111	841.847
2019	1.955.041	1.013.056
Kaynak: İŞKUR, 2018 Faaliyet Raporu,69 2019 Faaliyet Raporu,82.		

Son iki yılın işsizlik ödeneğine ilişkin veriler incelendiğinde önemli hususlardan biri işsizlik ödeneğine başvuran sayısı artıyor ve müracaat edenlerin yaklaşık yarısı bu haktan yararlanamıyor.

Tablo 5. Kısa Çalışma Ödeneği	
Yıl	Yararlanan Sayısı
2018	1.393
2019	105.396
2020 Nisan ayı başvuran sayısı	3.000.000 (Aile ve Çalışma,2020)
Kaynak: İŞKUR,2018 Faaliyet Raporu,70. 2019 Faaliyet Raporu,83	

2019 yılında kısa çalışma ödeneğine başvuran sayısı yüksek oranda artmış, geçen yıl yüz bin civarında olan kısa çalışmadan yararlanan sayısı, talep olarak Nisan ayının üçüncü haftasında üç milyonun üzerine çıkmıştır.

Tablo 6. Ücret Garanti Fonundan Yararlananlar	
Yıl	Yararlanan Sayısı
2018	20.586
2019	42.535
Kaynak: İŞKUR, 2018 Faaliyet Raporu, 71. 2019 Faaliyet Raporu, 83	

Tablo 6’da yer alan iki veri incelendiğinde %100’lük bir artış olduğu görülmektedir. Salgınla birlikte bu artış eğiliminin hızlanacağı ve 2020 yılında Ücret Garanti Fonu’ndan yararlananların sayısının yüzde yüz oranının üzerine çıkma ihtimali öngörülmektedir.

Tahminlere göre ülkemizdeki toplam ücret gelirlerinde %16-25 düşüş bekleniyor (Taymaz, 2020). Bu düşüş ücret seviyelerini düşürdüğü gibi çalışan yoksullar sorununu daha da büyütecektir. Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere 2017 yılından itibaren işsizlik, kısa çalışma ve ücret garanti fonundan yapılan ödemelerde artış bulunmaktadır. Bu trend 2020 yılında çok hızlı artacak, salgının yayılma hızı kontrol altına alınabilirse 2021 yılı için nispeten artışın daha az olacağı tahmin edilmektedir. Netice itibariyle ücret seviyeleri düşecek, dengesizlikler artacak tespitinde bulunmak mümkündür.

Sosyal Güvenlik

Dünyada sosyal güvenliği zayıflatan, sağlık sistemini özelleştiren ve sağlıkta tasarrufu esas alan ülkelerin içinde buldukları şartlar gayri insani tedbirleri zorunlu hale getirmekte, sağlıkta özelleştirme ve tasarrufun bedelleri ödenmektedir. Ülkemizde Genel Sağlık Sigortası’nın varlığı, yatak sayısı ve yoğun bakım ünitelerinin yaygınlığı nispeten sağlık sorununun büyümesini şu ana kadar engellemektedir.

Ülkemizde sosyal güvenlik açığının yüksek olması, sosyal yardımlarda yaşanan artış ihtiyacı salgınla birlikte sorunun büyümesini hızlandırmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'nın 2019 yıl sonu bütçe açığının 39,9 milyar lira olarak gerçekleşmesi, açığın önceki yıla göre %154 oranında artması (Habertürk, 2020), SGK bütçe açığının önümüzdeki yılda daha yüksek oranda artacağını göstermektedir.

Sosyal Güvenlik alanında yaşanan bir diğer temel sorun ücretsiz izinli olanların ve işsizlik sigortasından yararlanamayanların gelirden yoksun hale düşmeleridir. Bu sorunu çözmek için İşsizlik Sigortasını düzenleyen 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na geçici bir madde ilave edilerek, 15/03/2020 tarihinden sonra işten çıkarılmış ve işsizlik sigortasından yararlanamayan ücretsiz izinli işçilere işsizlik fonundan günlük 39.4 TL. nakdi ücret desteği verilmesi kararlaştırılmıştır. Ülkemizde uygulanan asgari ücret dikkate alındığında önerilen ödemenin yetersiz kalacağı açıktır. Bu nedenle yapılacak ödeme asgari ücretin altında kalmamalıdır.

Sosyal güvenlik harcamalarında yaşanacak artış ile birlikte Genel bütçede yaşanacak daralma dikkate alındığında, sosyal hizmetlerin ve yardımların sürdürülebilirliği sorunu önümüzdeki dönemde büyüyecektir.

İşçi-İşveren İlişkileri

COVID-19 salgınının işgücü piyasasına geniş kapsamlı etkileri olacağı şimdiden görünmektedir. İşçilerin ve ailelerinin sağlığıyla ilgili acil endişelerin ötesinde, virüs ve müteakip ekonomik şoklar işçi-işveren ilişkilerini üç temel boyutta etkileyecektir:

- 1) İşlerin sayısı azalacak (hem işsizlik hem de eksik istihdam),
- 2) İşin kalitesi azalacak (ör. ücretler ve sosyal korumaya erişim),
- 3) Olumsuz işgücü piyasası sonuçlarına karşı daha savunmasız olan belirli gruplar üzerindeki etkiler artacaktır (ILO, 2020).

Haziran ayında salgının kontrol altına alınması halinde ekonomik etkilerin sınırlı olacağı ve alınan tedbirlerin sorunların çözümüne katkı sunacağını ifade etmek mümkün iken, sürecin yıl sonuna kadar devam etmesi veya 2021'e kayması halinde daha derin ekonomik sorunların yaşanması kaçınılmaz olacak ve işçi-işveren ilişkileri daha fazla bozulacaktır.

COVID-19 salgını ile mücadele eden sağlık çalışanları başta olmak üzere imalat, perakende, lojistik (nakliye dâhil) işyerlerinde çalışanlar, evde çalışacak kadar şanslı olmayan ve yoğun çalışmak zorunda olanların sağlık ve çalışma süresi düzenlemelerinin etkili bir

şekilde korunamadığı görülmektedir. Bu sektörde çalışanların kriz dönemlerine yönelik çalışma süreleri ve ücretlerine ilişkin özel düzenlemelere ihtiyaç vardır. Tele-çalışma, KOBİ'lerin ve dijital bölümlerde çalışanların, ulaştırma, gıda, turizm ve konaklama endüstrilerinde çalışanların şartları genellikle iyi değildir, az ücretle çalışırlar, bir kısmı sezonluk çalışmak zorundadır. Bu işçiler daha az korunmakta ve işlerinin tehlikede olduğu görülmektedir. Yaşanan ve yaşanacak sorunlar dikkate alındığında iş hukukunda koruyucu düzenlemeler yapılması gerekmektedir (ILO, 2020).

Küresel Salgının Bireysel İşçi-İşveren İlişkilerine Etkileri

Küresel salgınının çalışma hayatında yarattığı olumsuz etkiler çok boyutludur ve bu etkilerin kısa vadede çözülebilmesi de mümkün görünmemektedir. Salgının uzun vadeli etkilerinin olacağı tahmin edilmekte ve çalışanların işsiz kalmaları, kısa ve uzun vadede işsiz kalacak olmaları en temel sorundur. Çalışanların işsiz kalmaları, sosyal güvenlik yardımlarına muhtaç duruma düşmeleri, bazılarının da yoğun iş yükü ve virüs bulaşma riskine rağmen çalışmak zorunda oldukları bir gerçektir. Özellikle geçici, günlük ve güvencesiz işlerde çalışanların daha çok risklerle karşı karşıya kaldığı yaşanan süreçten anlaşılmaktadır.

Ensek çalışma modellerinin hızla devreye girmesi yeni sorunları ve çatışma alanlarını gündeme getirmiş, çalışanların günlük çalışma süreleri, çalışmanın başlangıç ve bitiş saatleri, fazla çalışmanın hesaplanması, yemek ve yol parası ödemeleri, iş sağlığı ve güvenliği gibi alanlarda sorunlar yoğunlaşmaya başlamıştır.

İşçi-işveren ilişkilerinde yaşanacak en temel sorun iş sözleşmelerinin feshi ve ücretsiz izin, olacaktır. Bu konuda 4857 Sayılı Yasaya ilave edilen geçici bir hüküm ile işverenin fesih hakkını düzenleyen 25. maddesinin ikinci fıkrasındaki gerekçeler hariç işçilerin iş sözleşmesinin işveren tarafından üç ay süre ile fesih edilemeyeceği ve fesih süresini Cumhurbaşkanı'nın altı ay uzatma yetkisine sahip olduğuna ilişkin düzenleme kabul edildi. Aynı düzenlemede fesih yasağı uygulanan hallerde işverenler, işçiyi ücretsiz izne ayırabilir hükmü yer aldı. Ücretsiz izin düzenlemesinin işçinin rızasını içermemesi yargı kararlarıyla çelişmekte ve uygulamada sorunlara yol açma potansiyelini barındırmaktadır. Hiç kuşkusuz zor bir dönemden geçilmektedir. Ancak yaşananlar kısa sürede atlatılacak bir süreç gibi durmamaktadır. Bu nedenle temel istihdam ilişkisini etkileyecek durumlarda iş hukukunun temel ilkelerinden hareketle yasal düzenlemelerin ve uygulamaların şekillendirilmesine ihtiyaç vardır.

Salgının Endüstri İlişkilerine Etkileri

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yayınlanan bir genelge ile toplu iş sözleşmelerinin yapılması, toplu iş uyuşmazlıklarının çözümü ile grev ve lokavta ilişkin süreçler üç ay süreyle durduruldu ve Cumhurbaşkanına bu süreleri üç ay uzatma yetkisi verildi, bu karar ile yasal prosedürü sürdürememekten kaynaklanan sorunlar giderilmek istendi. Ancak bu işçilerin haklarına yönelik bir düzenleme yapılmaması nedeniyle mağduriyetler söz konusudur. Mesela ücret zammına yönelik düzenleme olmadığından uzun süre zamsız çalışma riski vardır.

Yaşanan ekonomik daralma dikkate alındığında, toplu pazarlık prosedürü serbest bırakıldığında taraflar çok farklı ekonomik ve piyasa ortamında bir araya gelecektir. Bu ortamda uzlaşmak ve toplu iş sözleşmelerini imzalamak zorlaşacaktır. Bu nedenle yasada yer alan bazı kısıtlayıcı hükümleri değiştirerek, taraflara müzakereleri uzatma imkânı tanınmanın yararlı olacağı düşünülmektedir.

ÖNERİLER

COVID-19 küresel salgını, kolay ve hızlı çözümlere imkân vermeyen bir sorundur ve birtakım belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar yaşandıkça fark edilen, uzak gibi duran ama birden dünyayı etkisi altına alabilen sorunlardır. Bu nedenle tehlikelere karşı daha hazırlıklı olmak devletlerin ve toplumların en önemli sorumluluklarıdır. Halkın sağlığını esas alan politikalara duyulan ihtiyaç yaşadığımız süreçte gün yüzüne çıkmakta, sosyal koruma ve yoksullukla mücadelenin önemi daha çok artmaktadır.

Bu sürecin sağlık boyutu belki nispeten daha kısa sürede kontrol altına alınabilir, ancak ekonomik ve sosyal etkilerinin daha uzun süreceği kesindir. Hangi tahminin daha doğru olacağı tartışmalı olsa da salgının altı ay, bir veya bir buçuk yıl içerisinde kontrol altına alınabileceği üzerinde tahminler bulunmaktadır. Bu tahminlerden hareketle ekonomik ve sosyal etkilerinin iki ile dört yıla yayılabileceği noktasında öngörülebilir bulunmak çok yanıltıcı olmayacaktır.

Virüs salgını, sosyal politikalarda yeni bir başlangıcın vesilesi olabilir. Bu ortamda sosyal hizmetleri ve toplumsal sağlığı önceleyen bir anlayışı egemen kılma ihtiyacı artmaktadır. Dolayısıyla hızlı gelişen krize karşı güçlü, etkili ve sürdürülebilir proaktif önlemler odaklanmak gerekmektedir. Bu nedenlerden ötürü krizin etkilerini azaltmak için istihdamı, sosyal korumayı ve sosyal diyalogu artırmaya ihtiyaç vardır.

Temel Gelir

İçinde bulunduğumuz olağanüstü dönemde temel gelir uygulaması iki açıdan ele alınmalıdır; bunlardan ilki ani ve hazırlıksız yakalandığımız bu duruma karşı aynı hızda tedbir almak, ikincisi ise salgın sonrası dönemdeki kalıcı etkileri ve uygulamaları tasarlayabilmektir.

İnsanları salgın süresince uğrayacakları gelir kesintilerinden korumak, temel ihtiyaçları başta olmak üzere günlük gereksinimlerini karşılamalarını sağlamak temel gelir uygulamasının amacıdır. Ekonominin yavaşlaması, hatta durması riskine karşı insanların para harcamasını devam ettirmek gerekmektedir. Aksi olduğunda talep daralması durumu birçok işletmenin kapanmasına yol açacak, işsizlik bu nedenle artacak, neticesinde sosyal yardım talebi patlayacak ve belki de devlet, normalde temel gelirler için harcadığından daha fazlasını bu alanlara harcamak zorunda kalacaktır.

İşletmelerin işleri yavaşlarsa bile temel gelir sayesinde tamamen tükenmeleri engellenecek, salgın dönemi sonrasında işletmeler kaldıkları yerden başlama fırsatını elde etmiş ve böylelikle operasyonlarının bir kısmını muhafaza etmiş olacaklardır. Gelir desteği alan kesimlerin sosyal izolasyona daha fazla riayet edeceğinden dolayı COVID-19 salgının yayılma hızı yavaşlatılacaktır. Böylece çalışmaktan başka çaresi olmayan, bu yüzden de her gün evinden çıkmak zorunda olan insanlar evlerinde kalabilecekler, dolayısıyla bu sancılı dönem daha kolay ve kısa sürede atlatılabilecektir. Doğrudan nakit transferinin uygulanması hızlı, kolay ve esnek, o nedenle bu alternatiften yararlanılmalıdır (Albertaliberal, 2020).

Temel gelir miktarının belirlenmesinde asgari ücretin yarısı gibi temel bir standart esas alınabilir. Bu gelirden yararlananların iş piyasasına uyumuna yönelik eğitimlere katılmaları ve teklif edilen işleri kabul etmeleri zorunlu hale getirilebilir ve fiili gelirin başladığı günden itibaren temel gelir ödemesi kesilebilir.

İçinde yaşadığımız şartların devamı süresince uygulanacak temel gelir ile örnek bir uygulama hayata geçirilir ve ortaya çıkan sonuçlara bakılarak uzun vadeli temel gelir düzenlemeleri yapılabilir.

Sosyal Güvenlik

Türkiye’de genel sağlık sigortasıyla tüm vatandaşlar sağlık güvencesine kavuşturulmuştur, ancak bu haktan yararlanabilmek için prim ödeme şartının yerine getirilmesi gerekmektedir. Düşük geliri olanların, prim ödeme güclüğü çekenlerin sosyal güvenlik hakkından yararlanabilesi için genel sağlık sigortasının vergilerle finansa edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca halk sağlığının korunmasını esas alan uygulamalara duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bu nedenlerle sosyal güvenlik düzenlemeleri yeni ilkeler çerçevesinde yapılandırılmalıdır.

İlaç sanayinin ulusal olmasının önemini dikkate alarak, ilaç ve sağlık ürünlerinin üretiminin desteklenmesine yönelik kısa ve uzun vadeli stratejilerin uygulanması gerekmektedir. Sağlık sistemini güçlendirmek ve halk sağlığına yönelik sosyal güvenlik uygulamalarını yaygınlaştırmak gerekmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Konsey

Anayasamızın 166. Maddesinde yer alan ve 4641 Sayılı Kanun ile kabul edilen Ekonomik ve Sosyal Konsey'in amacı, ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında, toplumsal uzlaşma ve işbirliğini sağlayacak, sürekli ve kalıcı bir ortamı temin etmek şeklinde ifade edilmektedir. COVID-19 küresel salgının yarattığı şartlar bu konseyin toplanmasını zaruri kılmıştır. Konseyin toplantısı periyodik olarak sürdürülmelidir. Bu anlamda sosyal diyalog, dengeli kriz yönetimini sağlayan ve toparlanmayı hızlandıran önemli bir yönetim aracıdır.

Üçlü Danışma Kurulu

4857 Sayılı İş Kanunu'nun 114. maddesi gereğince çalışma barışını ve endüstri ilişkilerini geliştirmek, çalışma hayatıyla ilgili mevzuat çalışmalarının ve uygulamalarının izlenmesi amacıyla; Hükümet ile işveren, kamu görevlileri ve işçi sendikaları konfederasyonları arasında etkin danışmayı sağlamak üzere üçlü danışma kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul ivedilikle toplanmalıdır.

Bu kurulun aldığı ve alacağı kararları takip edebilmek için periyodik toplantılar yapılmalıdır. Hükümetler ile işçi ve işveren örgütleri arasındaki üçlü sosyal diyalogu, toplum düzeyinden küresel düzeye sürdürülebilir kılmak, çözümler geliştirmek ve uygulamak oldukça önemlidir (ILO, 2020).

Sosyal Riskleri Azaltma Projesi

Ülkemizde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle sosyal ve ekonomik yönden olumsuz etkilenen vatandaşlarımıza yönelik yardımları kapsamak üzere Sosyal Riski Azaltma Projesi hayata geçirilmelidir. Krizden etkilenen yoksullara yönelik temel sağlık ve eğitim hizmetlerinde kullanılmak üzere projeler geliştirilmelidir. İstihdam yaratıcı fırsatları artırmayı sağlayan bu tür uygulamalara yeni kaynaklar ayrılarak ve/veya kredi alınarak başlamak isabetli olacaktır.

Vergi Sistemi

Temel Tüketim mallarından alınan vergiler kademeli olarak düşürülmelidir. Çalışanların gelir vergisi yüzde 10-15-20-25-30-35 olarak uygulanmalıdır. Anayasanın sosyal hukuk devleti ilkesinin gereği olarak vergi adaletinin sağlanması bu anlamda çok önemlidir.

İşverenin fesih hakkı

COVID-19 nedeniyle hastalanan ve raporlu olarak işe gelemeyenlerin, salgının etkili olduğu sürece işten çıkarılmaları yasaklanmalıdır. Bu sınırlara uyan işverenlere ücret desteği verilmeli, iş sözleşmesi bu nedenle feshedilen işçilerin işe alınmasına yönelik teşvikler yürürlüğe sokulmalıdır. Küresel salgınlara yönelik olarak ücretli hastalık izin süreleri ve hastalığa dayalı fesih süreleri uzatılmalıdır.

Kısa Çalışma

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nun Ek-2. maddesi gereğince Cumhurbaşkanı kısa çalışma ödeneğinin süresini uzatma konusunda yetkilidir. Cumhurbaşkanının onayı ile kısa çalışma süresinin 6 aya çıkarılması gerekmektedir. Kısa çalışmadan yararlanma şartları yeniden düzenlenmeli, son üç yılda ödenen prim gün sayısı daimi işçiler için 300 gün, sezonluk işçiler için 150 güne indirilmelidir. Kısa çalışmadan önce aranan prim gün şartı sezonluk işçiler için tamamen, diğer işçiler için en az iki yıl kaldırılmalıdır.

İşyerlerine Yönelik Ek Destekler

Talep düşüşünden etkilenen firmalara devlet desteği kaçınılmazdır, ancak bu destek koşulsuz olmamalıdır. Finansal destek sağlanırken işçiler, işçi temsilcileri ve sendikalarla sektör çapında anlaşmalar da dahil olmak üzere sosyal uyum ve istikrara yönelik taahhütler işverenlerden istenmelidir. Tele-çalışmayı teşvik etmek için alınacak önlemler arasında KOBİ'lere sübvansiyonlar gündeme alınmalıdır.

Örgütlü işyerlerinin ülkemiz ekonomisindeki yeri, kayıt dışı ve sendikasız işyerleriyle rekabeti dikkate alınarak ücret desteği artırılmalı ve süresi uzatılmalıdır. Yüksek ücretli bu işçilerin ödedikleri yüksek işsizlik primleri dikkate alındığında diğer işçilerle aynı şartlara tabi olmaları mağduriyetlere ve ekonomik zararlara yol açmaktadır. Sendikalı işyerlerinde istihdama ilişkin alınacak kararlarda sendikaların katılımı teşvik edilmelidir.

Toplu Pazarlık Süreci Devam Eden İşyerleri

Toplu pazarlık süreci durdurulmuş ve normal pazarlık şartları ortadan kalkmıştır. Bu nedenle 6356 sayılı yasada yer alan toplu pazarlıkları 60 günde sona erdirmeye hükümü yeniden

düzenlenerek, “60 günün sonunda tarafların anlaşması halinde görüşmeler 60 güne kadar uzatılabilir” hükmü getirilmelidir. Bu düzenlemeyle taraflar zaman kazanabilir ve uyuşmazlıkları çözecek ortamı yaratabilirler.

Yüksek Hakem Kurulu (YHK)'nin bu süreçte etkin bir rol üstlenmesine ihtiyaç vardır. Uyuşmazlıkların çözümünde objektif bir rol üstlenerek hem işçilerin hem de işverenlerin beklentilerini YHK'nin karşılaması gerekmektedir. Bunun için de gerçekleşen enflasyon ve işletmenin/işyerinin mali durumunu esas alan, kazanılmış hakları koruyan bir anlayışla YHK'nin uyuşmazlıkları çözmesi ileride doğacak sosyal sorunları önleyecektir.

Geçici Sığınmacılar

Beş milyonun üzerinde Suriyeli sığınmacı ve diğer ülkelerden gelen ve geçiş için Türkiye'yi kullanan sığınmacılarla birlikte var olan yükün uzun süre sürdürülebilirliği kalmamıştır. Suriye içerisinde oluşturulacak yerleşim yerlerine bu nüfusun büyük çoğunluğunun kaydırılması gerekmektedir. Bunun için de uluslararası iş birliği ve dayanışma artırılmalı, AB ve ABD iş birliğine zorlanmalı, bunun yetersiz kaldığı alanlarda ülkenin bekası gereği Suriye'de fiili yerleşimler kurulmalıdır.

Sonuç

Noeliberalizmin şekillendirdiği piyasacı düzen, derin sosyoekonomik sorunların ve risklerin görünmesini engelleyerek, devletin küçültmesini ve şirketlerin büyütülmesini bugüne kadar teşvik ettiği bilinmektedir. Halk sağlığına yönelik yapılanma yerine, daha kârlı alanlara sağlık sektörün yönlendirilmesi, insanları atomize eden, toplumu görmezden gelen anlayışlarla bireyciliğin yükselen değer olduğu bir düzen egemen kılındı. Oysa yaşananlar yeni ihtiyaçları gün yüzüne çıkardı. Toplumsal yalıtımdan dayanışmaya, toplumsal bağları güçlendirmeye, örgütlenmeye ve demokrasiye doğru gidişi hızlandırmaya ihtiyaç var ve örgütlü toplumu inşa ederek, temel ihtiyaçları üreterek, sosyal iletişimi güçlendirmek gerekiyor.

Çin ve Rusya gibi ülkelerin uygulamaları nedeniyle gündeme gelen otoriterizm ile yaşama hakkı arasındaki tercihte yaşama hakkını koruyarak, otoriterizmi reddetmek gerekiyor. Küresel düzeyde sosyal politikaları hayata geçirmeye, daha adil bir düzen kurma adına kirli rekabete dayalı anlayışlardan uzaklaşmaya ve toplumsal eşitliğe yaklaşıldıkça toplumsal sağlığın korunacağına yönelik inançları güçlendirmeye ihtiyacımız var.

Kriz ve belirsizlik dönemlerinde odağımızı ve önceliklerimizi sınırladığımız için algılamamız ve buna bağlı kavrayışımız da sınırlı kalıyor. Krizin tetiklediği düşünme ve

sorgulamalar yeni bir bakış ve kimlik inşasına imkân verebileceği gibi, bir anlam yıkımına da sebep olabilir (Erdoğan, 2020). Bu nedenle sürecin katılımı inşası oldukça önemlidir.

Devletin düzenleyici ve dengeleyici rolünün güçlendirildiği, demokratik kurum ve kuralların egemen olduğu yapılar sorunların çözümü kolaylaştırır ve sürdürülebilir kılar. Aksi uygulamalar bazı sorunları çözebilir, ancak yeni sorunlara yol açar ve sürdürülebilirlik sorununu ortaya çıkarır. Belirsizliklerin önümüzdeki dönemde artacağı, güven ve istikrarın bozulacağı beklentisi hem ekonomiyi hem de toplumsal yapıyı tehdit ettiği görülmektedir. Bu etkileri en aza indirmenin yolu riskleri iyi tespit edip, hızlı tedbir almaktan geçmektedir.

Sosyal harcamaların finansmanı her zaman tartışma yaratmıştır. Yukarıda yer alan öneriler sosyal harcamaları artıracaktır, ancak talebi destekleyeceği ve sosyal sorunları önleyeceği için tercih edilmesi önerilmektedir. Gelire dayalı yeni vergiler, tasarruf tedbirleri, yatırım planlarının revizyonu, borçlanma gibi alternatifler dikkate alınarak kaynak yaratılabilir. Hiç kuşkusuz aksini iddia etmek ve sosyal harcamaları kısmak da bir tercihtir, ancak bu tercihin de bedelleri vardır.

Üretime odaklanıp, tasarrufu esas alarak, verimliliği artırarak, zamanında ve etkili bir şekilde politikalar belirleyerek krizin zararlarını azaltmak mümkündür. Bu politikaların uygulanması halinde raporda yer alan olumsuz göstergelerin değişeceği, normalleşmenin daha kısa sürede gerçekleşeceği iddiası yanıltıcı olmayacaktır.

Kaynaklar

- Aile ve Çalışma. (2020). Haberler, Erişim adresi: <https://www.memurlar.net/haber/900637/3-milyon-44-bin-420-calisan-kisa-calisma-odeneği-ne-basvurdu.html>
- Albertaliberal. (2020). COVID-19 Response: Temporary Universal Basic Income, Retrieved from https://www.albertaliberal.com/COVID19_temporary_ubi
- Anadolu Ajansı. (2020a). Ekonomi Haberleri, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kisa-calisma-odeneğinden-yararlanamayan-veya-ucretsiz-izne-cikarilan-vatandaslara-maas-destegi/1801822>
- Anadolu Ajansı. (2020b). Türkiye, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/icisleri-bakani-soylu-sehirlerden-sehirlere-gitmeyin-daha-fazla-zorlastiracagiz/1788555>
- Erdoğan, N. (2020). COVID-19 Salgını anlam yıkımına mı yoksa yeni bir anlamlandırmaya mı yol açacak?, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/COVID-19-salgini-anlam-yikimina-mi-yoksa-yeni-bir-anlamlandirmaya-mi-yol-acacak-/1793925>
- Feintzeig, R., & Thomas, P. (2020, 4 3). Companies Try to Preserve Jobs by Cutting Pay Amid Coronavirus Crisis. Retrieved from The Wall Street Journal. Retrieved from <https://www.wsj.com/articles/companies-try-to-preserve-jobs-by-cutting-pay-amid-coronavirus-crisis-11585906200>
- Kıvanç, M. (2020, 16 Mart). SGK'nın 2019 yılı açığı 39.9 milyar TL oldu. *Habertürk*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/sgknin-2019-yili-acigi-399-milyar-tl-oldu-2614498-ekonomi>

- ILO. (2020). COVID-19 and the World of Work: Impact and Policy Responses, ILO Monitor 1st Edition. International Labour Organization: Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf
- Ross, M., & Bateman, N. (2020). Coronavirus makes it impossible to ignore the economic insecurity built into our labor market. Brookings: Retrieved from <https://www.brookings.edu/blog/the-avenue/2020/03/13/coronavirus-makes-it-impossible-to-ignore-the-economic-insecurity-built-into-our-labor-market/>
- IŞKUR. (2018). 2018 Faaliyet Raporu, Erişim adresi: <https://media.iskur.gov.tr/25441/2018-yili-faaliyet-raporu.pdf>.
- IŞKUR. (2019). 2019 Faaliyet Raporu, Erişim adresi: <https://media.iskur.gov.tr/37553/2019-yili-faaliyet-raporu.pdf>.
- Sabah Gazetesi. (2020). Ekonomi Haberleri, Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2020/04/07/bakan-albayrak-acikladi-toplamda-44-milyon-aileye-verecegiz>
- Taymaz, E. (2020). COVID-19 Tedbirlerinin Türkiye Ekonomisine Etkisi ve Çözüm Önerileri, Erişim adresi: <https://sarkac.org/2020/04/COVID19-tedbirlerinin-turkiye-ekonomisine-etkisi-cozum-onerileri/>
- TÜİK. (2018). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2018, Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30755>
- TÜİK. (2020) İşgücü İstatistikleri 2019, Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33784>